

شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران

معاونت پژوهش

استان: سیستان و بلوچستان، شهر: زاهدان، مدرسه علمیه تخصصی حضرت نرجس (سلام الله علیها) زاهدان

عنوان

راهکارهای اخلاقی نهادینه سازی زندگی مرگ آگاهانه از منظر آیات و روایات

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین احمد راهداری

محقق

زهرا مرادقلی

سال تدوین

تابستان ۱۴۰۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خواهران

تحمیدیه

به نام آن حقیقت مطلق، که مرگ را نه پایان، بلکه آغازی برای بیداری انسان قرار داد؛
سپاس خدای را که در آیات خود، مرگ را آینه‌ی عبرت و در روایات، چراغ راه اصلاح
نفس معرفی فرمود؛ درود بر اهل بیت (علیهم‌السلام)، که با سیره‌ی اخلاقی و مرگ‌آگاهانه‌شان،
انسان را به تأمل در فنا و فلاح دعوت کردند؛

به‌ویژه حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)، که در سکوت و سوز، درس بصیرت و بندگی آموخت؛

امام رضا (علیه‌السلام)، که در کلامش، مرگ پلی به رحمت الهی بود؛

و حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، که انتظار ظهورش، انسان را به پالایش درونی و

آمادگی اخلاقی فرا می‌خواند.

تقدیم

این پژوهش را با خضوع، به پیشگاه نورانی اهل بیت (علیهم السلام) تقدیم می‌کنم؛
که آموزه‌های‌شان، مرگ را نه هراس، بلکه فرصتی برای رشد اخلاقی و بازگشت به حقیقت
معنا کردند.

به حضرت زهرا (سلام الله علیها)، که در کوتاه‌زیستی‌اش، بلندای معرفت را به یادگار گذاشت؛
به امام رضا (علیه السلام)، که در کلامش، مرگ را موعظه‌ای برای تزکیه نفس دانست؛
و به حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، که امید ظهورش، انسان را به زندگی مرگ‌آگاهانه و
اخلاق‌مدار فرا می‌خواند.

تقدیر و تشکر

سپاس و حمد بی پایان از درگاه خداوند متعال، که توفیق این راه را به من ارزانی داشت، از اهل بیت (علیهم السلام)، آن انوار پاک هدایت که چراغ مسیرم شدند، به ویژه حضرت زهرا (سلام الله علیها)، الگوی صبر و عزتم، امام رضا (علیه السلام)، که از حریم قدسی شان نیرو گرفتم، و امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، که امید ظهورشان انگیزه‌ی هر گامم بود.

از خانواده‌ام، این تکیه‌گاه استوار، که با محبت و حمایت بی دریغ شان مرا یاری کردند، قدردانی می‌کنم.

از اساتید راهنما گرانقدرم، حجت الاسلام والمسلمین باهری، به ویژه جناب حجت الاسلام والمسلمین صالحی، که با دانش و دقت بی نظیرشان راه را بر من روشن نمودند، و ویژه‌تر از جناب حجت الاسلام والمسلمین راهداری، که با راهنمایی‌های حکیمانه و دلسوزانه شان مرا در این مسیر هدایت کردند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

این توفیق، مرهون لطف الهی و پشتیبانی این عزیزان است.

۶۰. فیض کاشانی، محمدبن شاه مرتضی، راه روشن؛ ترجمه محجه البیضاء، مترجم: محمدرضا عطایی، مشهد: موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲.
۶۱. _____، محجه البیضاء، قم: جامعه المدرسین قم، ۱۴۱۷.
۶۲. _____، ترجمه الحقائق، تهران: مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۸۷.
۶۳. قرائتی، محسن، معاد، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۳.
۶۴. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۹۲.
۶۵. قزوینی، محمدکاظم، فاطمه الزهراء (علیها السلام) من المهد الى اللحد، قم: دارالانصار، ۱۳۸۵.
۶۶. قمی، علی ابن بابویه، فقه الرضا، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۶.
۶۷. قمی مشهدی، محمدبن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۶.
۶۸. کریمی نیا، محمد مهدی، هم زیستی مسالمت آمیز در اسلام و حقوق بین الملل، تهران: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، ۱۳۹۰.
۶۹. کمره‌ای، محمدباقر، اخلاق اسلامی، ترجمه جلد پانزدهم بحارالانوار، تهران: کتابخانه مسجد حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، بی‌تا.
۷۰. کفایی، سیدکاظم، بین النجف و الأزهر، نجف اشرف: مطبعة الاداب، بی‌تا.
۷۱. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷.
۷۲. لردجانی، اردشیر، معاد و آثار اعتقاد به آن، قم: انتشارات زائر، ۱۳۹۰.
۷۳. محمدی ری شهری، محمد، مبانی شناخت، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۸.
۷۴. _____، میزان الحکمه با ترجمه فارسی، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۶.
۷۵. _____، دنیا و آخرت از نگاه قرآن و حدیث، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۴.

۷۶. _____، دانش نامه امیر المؤمنین (علیه السلام) بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ، مترجم: عبدالهادی مسعودی، قم: موسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۹.
۷۷. _____، کتاب بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار (علیهم السلام) با ترجمه فارسی، تهران: موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۸.
۷۸. _____، محمد، العلم و الحکمة فی الکتاب و السنة، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۴۳۲.
۷۹. مجلسی اول، محمدتقی، روضه المتقین فی شرح من لایحضره الفقیه، قم: بنیاد فرهنگ اسلامی کوشانپور، ۱۳۶۴.
۸۰. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (علیهم السلام)، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.
۸۱. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰.
۸۲. مختارپور قهرودی، علیرضا، آداب روزه داری؛ احوال روزه داران، تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۸۳. مصباح یزدی، محمدتقی، خداشناسی (مجموعه کتب آموزشی معارف قرآن ۱). تهران: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۸۹.
۸۴. _____، آموزش عقاید، تهران: فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹.
۸۵. مطهری، مرتضی، اسلام و مقتضیات زمان، تهران: صدرا، ۱۳۹۸.
۸۶. _____، معاد، تهران: صدرا، ۱۳۹۴.
۸۷. _____، مجموعه آثار (جلد ۵): تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدر، ۱۳۷۵.
۸۸. مظفری و رسی، محمدحیدر، مرگ اندیشی در آموزه های اسلامی، قم: دفتر عقل، ۱۳۸۸.
۸۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۵.
۹۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، بی جا: کتابخانه مجازی فقاها، بی تا.

۹۱. _____ ترجمه قرآن کریم، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰.
۹۲. _____ پیام امام امیرالمومنین (علیه السلام)، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۹۰.
۹۳. _____ قهرمان توحید، شرح و تفسیر آیات مربوط به حضرت ابراهیم (علیه السلام)، قم: امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۸۸.
۹۴. _____ عاشورا ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها، پیامدها، قم: مولف، بی‌تا.
۹۵. _____ انوار هدایت، مجموعه مباحث اخلاقی، قم: امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۹۰.
۹۶. _____ صد و ده سرمشق از سخنان حضرت علی (علیه السلام)، قم: امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۸۳.
۹۷. واحد تحقیقات موسسه فرهنگی هنری جام ظهور، دائره المعارف ظهور: ادب و اخلاق، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۵.
۹۸. نراقی، محمدمهدی، معراج السعادت، بی جا: هجرت، بی‌تا.
۹۹. _____ برگزیده معراج السعاده، مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۵.
۱۰۰. _____ جامع السعادت، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، بی‌تا.
۱۰۱. نوری طبرسی، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام) لاحیا التراث، ۱۳۶۶.
۱۰۲. ورام، مسعودبن عیسی، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر (مجموعه ورام)، بیروت: دارضعب، بی‌تا.
۱۰۳. _____ تنبیه الخواطر و نزهة النواظر (مجموعه ورام)، مترجم: محمدرضا عطایی، قم: مکتبه الفقیه، ۱۴۱۰.
۱۰۴. همدانی، فخرالدین بن ابراهیم عبدالغفار، دیوان عراقی، تهران: علم، ۱۳۸۴.
۱۰۵. هوشیار، محمدباقر، اصول آموزش و پرورش، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

۱۰۶. یالوم، اروین دی، (۱۴۰۳ش)، روان‌درمانی اگزیستانسیال، مترجم: سپیده حبیب، تهران: نشر نی.

ب. مقالات چاپ شده

۱. پسندیده، عباس، «روش مفهوم‌شناسی موضوعات اخلاقی و کاربرست آن در مفهوم حیا»، اخلاق و حیانی، دوره ۷، شماره ۱، ص ۷۰-۷۲.
۲. خادم جهرمی، حامده، «آثار فردی و اجتماعی مرگ‌اندیشی از دیدگاه نهج‌البلاغه»، پژوهشنامه نهج‌البلاغه، شماره ۲۵، سال ۱۳۹۸ش.
۳. خوشخرام رودمعینی، مصطفی، «مرگ‌اندیشی در روان‌شناسی وجودی و منابع اسلامی»، نشریه معرفت، شماره ۳۰، سال ۱۴۰۱ش.
۴. شریفی، حسین، آذربایجانی، مسعود، داودی، محمود، «اضطراب مرگ و روش‌های اخلاقی کاهش آن؛ با استفاده از نمونه‌های مثبت در آموزه‌های اسلام»، پژوهشگاه علوم و حیانی معارج، شماره ۲، ۱۳۹۹ش.
۵. طاهری سرتشیزی، موسوی، اسحاق؛ مریم سادات، «مرگ‌آگاهی و معناداری زندگی از منظر نهج‌البلاغه»، نشریه انسان‌پژوهی دینی، شماره ۲۷، ۱۳۹۱ش.
۶. عارفیان، عبدالحمید، «از شور عاشورا تا پیام‌های حسینی»، نشریه کوثر، شماره ۵۲، ۱۳۹۱ش.
۷. عسگری، سلیمانی امیری، «خدا و معنای زندگی»؛ مجله نقد و نظر، شماره ۳۱، ۳۲، ۱۳۸۲ش.
۸. غباری بناب، باقر، نصرتی، فاطمه، رجالی، علیرضا، «ادراک مفهوم مرگ در خانواده و آموزش مقابله‌های کارآمد به کودکان با رویکرد اخلاقی»، پژوهشنامه اخلاق، شماره ۲۳، ۱۳۹۳ش.
۹. کارگر شورکی، فاطمه و شجاعی، محمدصادق، «مفهوم‌شناسی مرگ‌آگاهی و استخراج مؤلفه‌های آن براساس منابع اسلامی»، فصلنامه اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی، ۱۴۰۲ش، شماره ۱.

۱۰. کلانتری، عبدالحسین، شهرزاد، زهرا، پارسانیا، حمید، «مطالعه کیفی مکانیزم های یادآوری و غفلت از مرگ»، نشریه پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، شماره ۴، ۱۴۰۰ ش.
۱۱. لاریجانی و سایر نویسندگان، باقر، «جستار در برخی از مولفه های «مفهوم شناسی مرگ» در قرآن کریم»، نشر مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، شماره ۵، ۱۳۹۳ ش.
۱۲. محبوبی مطبوع، مژگان و سایر نویسندگان، «مدل معادلات ساختاری رفتار خودکشی بر اساس افسردگی با میانجی گری تعلق پذیری خنثی و ادراک سربار بودن در اقدام کنندگان به خودکشی در شهر تهران، یک مطالعه توصیفی»، مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، شماره ۹، ۱۴۰۲ ش.

ج. وب سایت

۱. خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات مقام معظم رهبری در دیدارهای عمومی و تخصصی. درگاه رسمی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری: www.farsi.khamenei.ir